

Woensdag 25 november 1914 – ochtendeditie

Geïnterneerden. Maandag hebben zich aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda twee Belgische soldaten ter internering aangemeld. Zij kwamen reeds voor de derde maal, de beide vorige keren waren zij afgewezen, daar zij niet in het bezit waren van hun uniform en de nodige papieren. Thans voldeden zij aan alle eisen en werden zij aangenomen.

Gisteren zijn nabij Zundert twee Belgische militairen over de grens gekomen en naar Breda opgezonden. Hoogstwaarschijnlijk gaat het viertal vandaag naar Harderwijk.

Leuvens Boekenfonds.

De minister van binnenlandse zaken heeft naar het centrum meldt, een brief gericht aan de Rijksarchivarissen, met de vraag, welke boeken door hun tussenkomst voor het Leuvense boekenfonds zouden worden afgestaan.

Berlijn, 24 november. Kennisgeving van vanochtend uit het grote hoofdkwartier: Gisteren zijn opnieuw Engelse oorlogsschepen bij de kust van Vlaanderen verschenen en hebben zijn Lombardszijde en Zeebrugge beschoten. Onze troepen hebben slechts onbeduidend nadeel geleden, van de Belgische inwoners zijn echter een aantal gedood en gewond.

Belgische vluchtelingen. Bij de uitgifte van nieuwe kaarten voor verstrekking van voeding aan vluchtelingen te Hansweert bleek, dat er zich nog 2035 behoeftige Belgen bevinden.

De IJzer als verdedigingslinie.

Men schrijft ons van Belgische zijde:

Met verbazing en bewondering heeft men, enkele dagen na de val van Antwerpen, vernomen van de verwoede en tot nu toe gelukkige weerstand, welke het terugtrekkende Belgische leger al dadelijk heeft geboden op de lijn van de IJzer, zodat deze anders vrij onbeduidende waterloop de laatste verschansing is geworden van België's onafhankelijkheid. Dat is wel geen louter toeval. De mogelijkheid dat men eens tot op de IJzer zou moeten terugtrekken schijnt van den beginne af in het oog te zijn gehouden door de Belgische militaire overheid. In de mogelijkheid voor Antwerpen om bij een ernstige aanval stand te houden was van de eerste dagen van deze oorlog, en zelfs vóór de oorlog, bij deskundigen het vertrouwen niet groot. Ook niet bij de militaire staf van de vesting zelf, al heeft men natuurlijk voor het publiek steeds het tegenovergestelde volgehouden. Ik weet zelfs, uit de beste bron, dat reeds op het ogenblik dat Luik nog stand hield en de regering te Brussel verbleef, luitenant-generaal Dufour, gouverneur van de Antwerpse vesting, aan minister de Broqueville stellig heeft afgeraden met de regering en het Hof, op het ogenblik van gevaar op Antwerpen terug te trekken. Hij raadde hem aan zich rechtstreeks te vestigen in een van de kleine steden van de West-Vlaamse uithoek, en ook de vrijwilligers en jonge rekruten daar te oefenen. De raad werd niet opgevolgd en ik zal me wachten, met mijn lekenkennis, te beweren dat dit wel had moeten gebeuren, vooral nu het gevaar van opsluiting in de stelling Antwerpen, voor hetwelk men toen bevreesd moest zijn, zich niet heeft verwezenlijkt. Maar het scheen me wel aardig om, in verband met de laatste gebeurtenissen, deze herinnering op te halen ...

De Belgische kust beschoten. Zeebrugge in brand.

Een oorlogscorrespondent van de Tijd seint over de beschieting van de Belgische kust, waarvan in ons vorig ochtendblad gewag is gemaakt, nog:

Reeds maandagmorgen waren meer zuidwaarts de door de Duitsers versterkte Belgische kustplaatsen en vooral de Duitse artillerie in de duinen herhaaldelijk het doel van een Engels-Franse vloot. Nauwelijks was de dag aan de lucht, of Engelse vliegers verkenden de kuststroken, waar de Duitse kanonnen buitengewoon behendig zijn verborgen en deels in de hellingen der duinen met de mond naar de zee kant zijn ingegraven. Nadat zij waren teruggekeerd naar de linies der bondgenoten, ondernamen dezen aanvallen op de Duitse infanterie bij Nieuwpoort in samenwerking met een Frans-Engels smaldeel, dat voortdurend vurend de kust naderde en klaarblijkelijk voordeel had van mededelingen aan wal, welke per draadloze telegrafie werden verstrekt. De Duitsers onderhielden een onafgebroken kanonvuur op de aanrukkende troepen der bondgenoten en het smaldeel dat uit drie kleine kruisers en talrijke torpedoboten en torpedojagers bestond. Reeds vroeg in de voormiddag verscheen een tweede kleine vloot, die de streek tussen Oostende en Wenduine onder vuur nam. Noch hier, noch bij Nieuwpoort slaagde één der partijen er in, beslissende voordelen te behalen. Twee batterijen der Duitsers bij Westende werden tot zwijgen gebracht, maar het daar opererende Frans-Engelse smaldeel moest afdeinen, wegens het niet zelden juiste en steeds verwoede schieten der Duitsers, waardoor een torpedojager ernstig werd beschadigd.

Het tweede smaldeel richtte zich daarop naar Zeebrugge met het kennelijk doel aldaar de haven voor onderzeeërs, sedert kort door de Duitsers ingericht, te vernielen. Nog vóór de avond viel werden hier de cokesloodsen en elektriciteitswerken in brand geschoten, evenals het Palacehotel. Door het vreselijk bombardement is ook de kerktoeren van Heist ernstig beschadigd, en volgens geruchten zou hetzelfde geschied zijn met de sluizen van Zeebrugge. De aanlegplaatsen aldaar hebben verschrikkelijk onder het vuur geleden

en talrijke havenwerken zijn vernield. Het Duitse kustgeschut moest verstommen, toen onderzeeërs een uitval waagden tegen het alhier opererende Engelse smaldeel, dat met de Duitse duikboten nog een weinig schermutselde, maar zich langzaam terugtrok, begunstigd door de nevel en de duisternis. Enige gedeelten van Zeebrugge staan in brand. De bevolking vlucht naar alle richtingen. Burgerhuizen en villa's zijn verwoest.

Voor Diksmuide.

Aan een veldpostbrief in de Norddeutsche Allgemeine Zeitung is het volgende ontleend:

Wij groeven ons in en sliepen een paar uur. Dagen lang reeds, dag en nacht, hadden wij bij stromende regen in natte loopgraven gelegen en van koude gerild in plaats van geslapen. Deze nacht ging het ons niet beter. Wij waren bij het voortrukken in de duisternis dikwijls tot de heup in het water terechtgekomen.

Om drie uur 's nachts kwam het bevel tot de aanval. In dichte gelederen schoof de enorme linie voort naar een spoorwegdijk, waarachter op een kilometer afstand het dorp lag. Heel stil ging het over de kale vlakte, door de drassige greppels, naar de dijk, die 500 meter voor ons als een zwarte schaduw zichtbaar was. Nog 300 meter vooruit. Een brede waterloop hield ons tegen en het duurde tien minuten voor het front aan de andere kant hersteld was. Nog 200 meter. Plotseling begon het bij de tegenpartij te weerlichten. Het knetterde en floot, siste en spatte. Duizend flitsende vlammetjes zagen wij boven op de dijk. Machinegeweren ratelden. Er was geen voorwaarts komen aan ... "Gaan liggen!" Plat lagen we op het open veld. De spaden kwamen voor de dag. We groeven op leven en dood. Ik had geen spade en groef met mijn handen. Duim voor duim trok ik de taaie graszoden uit. Mijn linkerbuurman zonk dood in elkaar. Ik

nam zijn spade. Een slag. Mijn helm werd bijna van de riem getrokken. Een kogel was door de punt gegaan. Ik groef nog sneller, want het begon te schemeren. Een kogel sloeg door mijn ransel. Eindelijk meende ik, diep genoeg te zijn. Nogmaals werd mijn ransel getroffen.

De spoorwegdijk spuwde vuur. "Hemel, ze zitten ook op de daken!" Dan nog maar dieper graven. Zo lagen wij van zes uur 's morgens te wachten op onze artillerie. Eindelijk, om twaalf uur, zagen wij de eerste granaten in het dorp inslaan. Tegen vier uur was het dorp een puinhoop, de kerktoren een ruïne. Maar de dijk spuwde nog steeds zijn hagel van lood. Wee, wie het hoofd oplichtte. Plotseling werd de aarde naast mij uit elkaar gescheurd. Een krakende slag. Mijn ransel die ik naast mij had gelegd, vloog in duizend stukken door de lucht en mijn rechtervoet kreeg een slag, alsof iemand er met een ijzeren stang op geslagen had.

Ik rook brandlucht. Toen ik mij omkeerde, zag ik een rokend stuk van mijn ransel naast mij liggen. Als een egel rolde ik mij in elkaar in mijn kuil. In mijn voet had ik geen gevoel meer. Ik voelde alleen bloed door mijn broekspijp lopen. Rechts en links was een gat in mijn schoen, waaruit bloed druppelde. Ik keek om. Rechts van mij lagen vijf man dood. Volkomen verbrijzeld. Waar de ransel gelegen had, was een ontzaglijk gat.

Tegen donker begon de pijn. Ik rolde als een ton terug en viel in een kleine kuil, waar ik weer op adem kon komen. De kogels floten nog steeds over mij heen. Verder rollend, kwam ik aan de waterloop van 's morgens. Ik stak het linkerbeen in het water en raakte er tot mijn heup in. Voorzichtig trok ik het rechterbeen achterna en liet mij voorover vallen. Met behulp van mijn armen wist ik de tegenovergestelde oever te bereiken en er weer uit te komen. Ik rolde maar weer verder. De volgende greppel was drassig. Toen ik er

doorheen gekropen was, stonk ik naar modder. De volgende was droog. Daarin bleef ik liggen. Nog steeds zongen de projectielen hun onwelluidend lied. Ik sneed mijn schoenen open, trok de kousen uit en verbond mij met een pakje verbandwatten.

Eindelijk hoorde ik stemmen. Op mijn geroep kwamen drie mensen van een ander regiment aangekropen. Eén gespte mijn tentbaan los en zo droegen de dappere kerels mij, zonder te letten op de ontelbare kogels die om hen heen vlogen, naar een stukgeschoten stal en legden mij op stro. Ik had geen droge draad meer aan het lijf. Mijn voet deed hevige pijn en ik kon niet slapen. Rillend van de koude bracht ik de nacht door met het bevechten van enige padden, die steeds weer een poging deden in mijn gezicht te springen. Om vijf uur kwam goddank een troep voorbij, die in reserve gelegen had. Twee manschappen droegen mij op hun geweren een eind achterwaarts, maar moesten mij dan weer in een greppel laten liggen, want het gevecht was weer begonnen. Door de greppel sleepte ik mij voort tot aan de weg. Twee uur later kwamen er een paar hospitaalsoldaten voorbij met een baar. Deze brachten mij naar de verbandplaats en van daar weer verder in een ezelskarretje naar het hoofdbivak. Daar trof ik onze officier van gezondheid, die in vreedstijd specialist voor kinderziekten in Berlijn is. Hij gaf mij direct rode wijn en liet mij eten. In 36 uur had ik niets gehad. Nu lig ik hier in Biebrich reeds sedert acht dagen in bed, heb echter geen pijn, ofschoon het gewricht verbrijzeld is ...

Na de overgave van de Noordoostelijke forten van Antwerpen.

Een bijzondere medewerker schrijft ons:

Men zal zich herinneren dat de Noordoostelijk gelegen forten van de Antwerpse vesting, dus de forten van Schoten, Brasschaat en Stabroek zonder verdediging aan de Duitsers zijn overgelaten, en dat

de manschappen der bezetting met hun officieren eenvoudig over de Nederlandse grens zijn gekomen. Over dit feit heeft de Nederlandse pers zich toen vragen gesteld en enkele bladen vonden hier geen rechtvaardiging voor. Ook koning Albert en zijn generale staf moeten er verstoord over zijn geweest, want enkele dagen geleden zijn bij koninklijk besluit aan de verantwoordelijke officieren hun militaire eretekens ontnomen, daar zij de Nederlandse grens zijn overgestoken zonder er door de vijand toe gedwongen te zijn. Het feit van deze overgave is, van zuiver militair standpunt gezien, niet zeer schitterend, maar, op grond van hetgeen ik over het gebeurde weet, ben ik overtuigd, dat deze officieren geenszins bij gebrek aan moed aldus hebben gehandeld, maar in omstandigheden en na overwegingen welke naar alle waarschijnlijkheid hun militaire positie te zijner tijd weer volledig goed kunnen maken. Immers bij de onderhandelingen welke tussen generaal von Beseler en de vertegenwoordigers van de burgerlijke overheid der stad Antwerpen, op de dag dat de Duitse troepen hun intocht in de stad hielden, zijn gevoerd, is als uitdrukkelijke voorwaarde voor een staking van het bombardement der stad Antwerpen, door von Beseler de eis gesteld dat de nog overblijvende forten zich, vooraleer 24 uur waren verstreken, zouden overgeven. Liever dan deze forten met verlies van manschappen in te nemen, zou hij de stad in gruzels leggen. Deze boodschap werd door de heer Franck aan de kommandanten der forten bij nacht overgebracht, en tevens werd hun in overweging gegeven of het aannemelijk was een stad als Antwerpen geheel op te offeren, wanneer althans geen enkel militair voordeel door het verzet te verkrijgen zou zijn. En dat dit laatste het geval was, schijnt geen twijfel te lijden. Het Belgische leger was weggetrokken, de stad ingenomen, de overblijvende forten konden slechts weinige uren aan het zwaar geschut weerstand bieden. Voorwaar een zeer pijnlijk alternatief voor de verantwoordelijke bevelvoerders, welke daarenboven van iedere gemeenschap met het oppercommando van

de stelling Antwerpen reeds waren afgesneden. En zij hebben gemeend, hun forten te moeten prijsgeven, na ze zoveel mogelijk te hebben onbruikbaar gemaakt. Een der commandanten, kapitein Hans, bevelhebber over het fort Brasschaat, heeft zich met zijn fort in de lucht laten vliegen.

Het geval, waarin deze officieren zich hebben bevonden, is wel een van de pijnlijkste, waarin een officier kan worden geplaatst.

Wij hebben enige tijd geleden aan de Telegraaf het bericht ontleend, dat de wachten te Antwerpen een lijst hebben van personen – onder wie de Heer Franck – die de stad niet mogen verlaten. Van betrouwbare zijde vernemen wij thans dat zulks onjuist is. Het was onze zegsman bekend, dat verschillende van hen, wiens namen zijn genoemd als voorkomend op die lijst, de vorige week meer dan eens naar Brussel zijn geweest.

De nood in het Belgische land.

Men schreef ons gisteren:

Een heden te Breda aangekomen inwoner van Leuven deed het volgende verhaal van de ellende, die in de laatste tijd over Leuven gekomen is.

Er is gebrek, nijpend gebrek aan graan en meel, erwten, bonen, zout, petroleum, steenkolen, kortom aan alle artikelen, die voor het levensonderhoud nodig zijn.

Velen hebben zich in de laatste tijd hoofdzakelijk moeten voeden met aardappelen, gekookt in wat reuzel. Aan vlees of spek denkt men reeds lang niet meer. En dit geldt niet alleen voor de armen, de hogere standen moeten zich op dezelfde wijze behelpen. Vergeefs biedt men buitensporige prijzen voor wat petroleum, een kilo of wat

meel: wie nog iets over heeft, of op een of andere wijze iets kon machtig worden, houdt het angstvallig voor zichzelf. Het komt in de laatste tijd geregeld voor, dat mannen en vrouwen de dorpen in de naaste en verdere omgeving aflopen, om een restje graan of meel, dat door de Duitsers nog is overgelaten, machtig te worden. Mijn zegsman was er getuige van, hoe een heer uit de deftige middenstand van zo'n speurtocht thuiskwam met een zakje tarwe, dat hij van een hem bekende boer uit een naburig dorp met veel moeite had kunnen kopen. Onmiddellijk toog men aan het werk: het graan werd in de koffiemolen gemalen, de kinderen deden het hunne, door de graankorrels tussen een paar stenen fijn te wrijven en toen men als resultaat van deze pogingen iets gekregen had, dat op meel geleek, konden met wat reuzel pannenkoeken gebakken worden. Men maakte er een grapje van, het was weer eens wat anders dan gekookte of gebakken aardappelen.

Er wordt door sommige bakkers nog wel brood gebakken, doch slechts in beperkte hoeveelheid en bovendien is de hoedanigheid van dit brood zeer slecht, nog afgezien van de buitengewoon hoge prijs ... Nog slechts korte tijd en ook de voor deze broodbereiding beschikbare voorraad zal zijn verbruikt en wat zal men dan moeten doen?

Petroleum is hier niet meer te krijgen. Vergeefs biedt men buitensporige prijzen, tot 2 frank de liter, doch niemand wil het kleine beetje van de kostbare brandstof, dat hij nog over heeft, van de hand doen. En had men nu nog maar gas voor de verlichting en voor het toebereiden van de spijsen. Doch, hoewel de gasfabriek werkt en gas kan leveren, zijn de buizen in zeer vele huizen deels tengevolge van de brand en de plundering, deels tengevolge van verwaarlozing lek geworden. Gasontploffingen waren dan ook niet zeldzaam en daar het herstellingswerk, voornamelijk door het ontbreken van geschikte

arbeidskrachten, zeer langzaam gaat, blijven velen bij voortduring van gas verstoken.

De steenkolen zijn zo goed als verbruikt en aanvoer is tot dusverre niet mogelijk geweest. Men kan moeilijk ten volle het daardoor veroorzaakte ongerief beseffen. Men kan de vochtige, kille huizen niet verwarmen, het eten koken gaat zeer lastig; men moet hout stoken, maar dat is onvoldoende, tijdrovend en kostbaar.

Men woekert derhalve op spitsvondige manier met het weinige dat men nog heeft; vele families huizen bij elkaar, alle restjes brandstof en eten worden verzameld en op een gemeenschappelijke kachel wordt het voedsel klaargemaakt, bij één schraal petroleumlichtje poogt men, de lange, lange avonden om te krijgen.

Ofwel, als de zon onder is, kruipt men in bed. Daar is het tenminste iets warmer dan in de kille vertrekken. Doch de trage, sombere uren der eindeloze avonden en nachten kruipen niet sneller en dikwijls wordt het stilliggen in het sombere huis, in de uitgestorven, dode stad, waar geen voetstap weerklinkt, geen gerucht van een levend wezen wordt vernomen, tot een gruwzame, angstige beklemming. Tot het weer morgen wordt, een nieuwe dag over het verwoeste, ontredderde Leuven, een nieuwe reeks van sombere uren, steeds toenemende vereenzaming en ellende ...

De Duitse overheid kan niet helpen, beweert zij. Er is reeds genoeg te doen, om de talrijke soldaten van het nodige te voorzien en de burgers moeten voor zichzelf zorgen. De chef van de tramdienst is, toen duidelijk bleek, dat op aanvoer van het nodige voorlopig niet viel te rekenen, te voet naar Brussel en Charleroi gegaan, om te trachten hier en daar iets voor de stad te bemachtigen. In laatstgenoemde stad had hij relaties, die hem wellicht aan één of meer wagons kolen konden helpen.

Zout, dat toch vrijwel onmisbaar is om de door het gebrek aan grondstoffen slecht toe bereide spijzen enigszins draaglijk te maken, is eveneens buitengewoon schaars. De mensen komen aan de huizen vragen om een handjevol zout, en onlangs, toen van een Duitse transportwagen een baaltje zout in de modder was gevallen, snelden van alle kanten de bewoners toe, om hun deel van het half gesmolten, modderige papje te bemachtigen. De zwarte, zilt geworden modder werd zorgvuldig bijeen geschraapt en weggebracht; thuis liet men ze bezinken, het zoute water liet men verdampen en zo wisten sommigen nog wat zoutkristallen terug te winnen.

Groenten worden nog wel door de boeren aangevoerd, maar men kan er niet veel mee doen, omdat de voor de toebereiding nodige artikelen ontbreken. Melk kan men nog wel krijgen en de prijs is niet buitensporig gestegen; daarentegen ziet men bijna geen eieren meer, daar de hoenders of tengevolge van verwaarlozing zijn gestorven, of door de eigenaars en niet het minst door de soldaten bij gebreke aan ander vlees worden opgegeten. Want rund- en varkensvlees behoort, wat de burgerij aangaat, ook al tot de lang vergeten heerlijkheden uit vroeger tijden. Soms heeft men een kans, van een boer een gestrikte haas of konijn los te krijgen en dan heeft men weer eens vlees.

Maar dat is slechts weggelegd voor weinigen, die over voldoende geldmiddelen kunnen beschikken of opofferende vrienden of kennissen hebben.

De huisdieren lijden natuurlijk mee onder de toestand. Uitgemergelde, verwaarloosde honden en katten dwalen in troepjes rond, belegeren de keukens en volgen de voorbijgangers. Men heeft ook al geprobeerd, ze op te eten, maar de heren zijn zo onbeschrijflijk

vermagerd en vervallen, dat het werkelijk de moeite niet loont, de afschuw voor het doden en eten van huisdieren te overwinnen.

Als er voor de Duitse soldaten geslacht wordt, staan dan ook steeds veel mensen te hunkeren naar wat afval en onder die wachtenden bevinden zich mensen van allerlei stand, mensen, die zich vroeger welgesteld konden noemen en goede posities bekleden. Maar de nood heeft nu allen aan elkaar gelijk gemaakt.

Een enkele school is hier en daar heropend, o.a. in de Kattenstraat en in de Beriotstraat. Van geregeld onderwijs is evenwel geen sprake. Het overgrote deel van de onderwijzers en leerlingen is afwezig. Men houdt slechts in de middaguren van 2 tot 4 school en tracht, zo goed en zo kwaad als het gaat, met gebrekkige leermiddelen het onderwijs gaande te houden.

Zondag jongstleden heeft onze zegsman weer voor het eerst een mis kunnen bijwonen. Voor het eerst na de vreselijke catastrofe werd zondagmorgen de klok van de kapel der Witte Heren in de Juste de Lithstraat geluid en deed een priester dienst, evenwel zonder enige assistentie. Voor de inhoud van de preek hadden de Duitsers strenge voorschriften uitgevaardigd; over de oorlog mocht in geen geval worden gesproken.

De geestelijken wagen zich niet in hun geestelijk gewaad op straat; allen dragen nog burgerkleren.

Begravenissen – en deze werden helaas in de laatste tijd steeds talrijker – geschieden in grote eenvoud. De priester komt niet meer, zoals vroeger, naar het sterfhuis om het lijk af te halen, doch wacht de baar op aan de ingang der kerk. In de kerk wordt dan een korte dienst gehouden en daarna geschiedt de begrafenis op het kerkhof, zonder dat de geestelijke de stoet begeleidt.

Wat het leven in de stad zelf aangaat, dit is zo goed als verlamd. Behalve de Duitse transporten en troepen ziet men geen verkeer in de straten van rijtuigen of karren. Er is ook niets te vervoeren; behalve de bierbrouwerij werkt geen fabriek of atelier. De werkplaatsen van ambachtslieden zijn gesloten, er is niets voor hen te doen en men ziet ze overal vergeefs rondvragen of er hier en daar wellicht een karweitje te verrichten valt. Maar ieder, die iets te herstellen heeft, tracht het zoveel mogelijk zelf te doen, want het geld is zeer schaars geworden. Tegen de als betaalmiddel ingevoerde Duitse en gemeentelijke bons koestert men groot wantrouwen en velen weigeren ze aan te nemen, als men er iets mee wil betalen. Hierbij komt nog dat de soldaten, als zij bons afgeven in ruil voor opgeëiste voorwerpen of voorraden, allerlei onzin in plaats van de te betalen bedragen op de bons invullen. Zo werden mij bons getoond, slechts vorige week afgegeven, waarop geschreven stond: "Vorzeiger dieses ist ein Schafskopf", "Gut für einen Kuss", "König Albert zahlt alles" en zo meer.

Slechts enkele winkels zijn open; een aantal winkeliers moesten in de laatste tijd hun zaken sluiten, omdat zij uitverkocht waren en geen kans zagen hun voorraad te vernieuwen. Zo worden hoe langer hoe meer burgers tot werkloosheid gedoemd, met het onmiddellijke gevolg van steeds toenemende armoede en ellende. Ten einde raad bieden velen hun papieren van waarde, effecten en loten voor spotprijzen te koop aan en onlangs heeft een Brusselse geldschieder op ongehoorde wijze misbruik gemaakt van de geldnood, door tegen belachelijke prijzen effecten en loten op te kopen. Antwerpse en Brusselse loten gingen voor 10 tot 20 % van de waarde van de hand. Maar er was voor de arme mensen geen keus, men moest verkopen, zich op een of andere wijze geld verschaffen.

Daar, zoals reeds vermeld, de bierbrouwerij steeds doorwerkt, is het aantal estaminets nogal talrijk. Men probeert op die manier een

beetje geld te verdienen en van de Duitse soldaten komt zodoende wel een duitje in. Voor vele van die inrichtingen is de naam "estaminet" evenwel vrij eufemistisch. Tussen de ruïnes van half ingestorte huizen zijn een paar palen in de grond gezet, een dekkleed doet dienst als dak en tussen de half verbrokkelde muren, hier en daar wat bijgewerkt met puin en planken, staan op de kale grond kisten en vaten als meubels.

Doch, wat erger is, in deze hokken en bouwvallige krotten wordt ook gewoond en overnacht. Ze herbergen hele families, wiens woningen verwoest en vernield zijn. Men kan zich indenken, onder welke omstandigheden de bewoners van die nog niet voor beesten geschikte hokken moeten leven. In een kuil wordt wat hout, op de puinhopen verzameld, gestookt en zodoende tracht men de koude te verdrijven. Door spleten en scheuren in de muren moet de dikke rookwalm ontsnappen. Daar evenwel, om de koude tocht af te weren, alle gaten, die men kan bereiken, dicht gestopt worden, blijft de scherpe rook voortdurend in de "woningen" hangen. Men begrijpt hoe nadelig dit is voor de personen, die erin moeten verblijven. Water is natuurlijk tussen de puinhopen en in de half vernielde huizen niet te vinden, evenmin een voldoende afvoer van vuil en uitwerpselen.

Het ziekte- en sterftcijfer moet dan ook in deze dagen aanmerkelijk zijn gestegen.

Nog afgezien van de bijna onhoudbare hygiënische toestanden, bestaat er ook nog voor de ruïnebewoners het niet geringe gevaar, onder de wankelende muren bedolven te raken. De muurresten, waartussen men woont, hebben door de vlammen zo geleden, dat een flinke windstoot dikwijls voldoende is, om ze te doen instorten, en het is dan ook meer dan eens gebeurd, dat een weer tot "bewoning" ingerichte puinhoop geheel ineenstortte.

Dan moesten de bewoners maar weer zien bij anderen terecht te komen, of in de reeds overvolle barakken een plaatsje te vinden. Trouwens, nu het zo koud geworden is, kan men het in de bouwvallen onmogelijk meer uithouden en is men vanzelf gedwongen om de opeenhoping van mensen in huizen en barakken nog erger te maken. In de laatste vochtige en daarna zo koude dagen is er zeer veel geleden.

Waarvoor de mensen, in het bijzonder zij, die nog over wat geld beschikken, dan te Leuven blijven? Hiervoor zijn verschillende oorzaken te vinden en één van de meest dwingende redenen is, behalve de gehechtheid der mensen aan hun woningen en de onmogelijkheid, elders in het Belgische land betere toestanden te vinden, de vrij grote zekerheid, dat alles, wat men onbeheerd achterlaat, geplunderd en vernield zal worden. En dat houdt velen nog thuis, in de ontredderde stad, waar de ellende steeds groter wordt.

Bovendien hoort men, dat het in andere Belgische steden al niet veel beter is gesteld. Zo dreef de nood de te Charleroi wonende familie van onze zegsman naar Leuven, waar zij de toestand natuurlijk even slecht vonden. Ook te Charleroi heerste bijna hongersnood en ook daar had men in de omstreken de zwerftochten der burgers, op zoek naar graan, meel en andere levensmiddelen. Eertijds welgestelde burgers staan daar uren in de rij te wachten op de soep, die door de Duitse overheid éénmaal per dag werd rondgedeeld.

Onze zegsman heeft het te Leuven uitgehouden, zolang als hij kon. Maar hij heeft tenslotte toch de wijk moeten nemen naar Nederland, waar hij zolang bij familie moet gaan inwonen. Zijn meubels zijn onder toezicht van de burens achtergelaten, totdat die burens, wellicht spoedig, ook tot vertrek gedwongen zijn en dan zal er van dit alles wel niet veel overblijven.

Tot dusver ontbrak Leuven aan de opsomming der steden, waarheen de van Amerika aangevoerde levensmiddelen zijn gezonden. Is het een verzuim geweest of een gevolg van verkeerde inlichtingen?

Hier moet spoedig en doeltreffend geholpen worden, wil men de nood in het arme, geteisterde Leuven niet ondraaglijk zien worden.

Een tocht door Vlaanderen.

Van een oorlogscorrespondent:

De sneeuw viel licht, toen ik mij van Brugge naar Gent zou begeven. De tram van Brugge naar Gent reed niet meer en een rijtuig was niet te krijgen, zodat ik wel gedwongen was te voet te gaan tot Ursel, een twintig kilometer, waar ik een tram naar Gent zou vinden.

Aan de conducteur van de stadstram, die me tot even buiten Brugge bracht, vroeg ik de weg en hij vertelde me, dat er zich in de tram nog iemand bevond, die naar Gent moest.

Onder bijzondere omstandigheden heersen bijzondere zeden, en het feit, dat de aan mij vreemde heer dezelfde tocht ondernam als ik, was reden genoeg te gaan kennis maken en voor te stellen gezamenlijk te gaan.

Mijn nieuwe kennis bleek de broer van een zeer geziene Gentenaar, wiens naam ook in ons land een goede klank heeft.

Tezamen aanvaardden we de reis en waagden we ons in de aanhoudende sneeuwval en aan de avonturen van de grote weg. Van veel betekenis zijn die avonturen niet, het zijn een aanhouding, een toevallige ontmoeting, een gelukje, als bv. een achterop komend voertuig, dat U opneemt, dan wel een kleine tegenslag als een afgezette weg, die dwingt tot een grote omweg, enz.

Eenzaam was de weg, eenzaam en eindeloos, onder de grauwe hemel, waaruit steeds geluidloos de sneeuwvlokken neerwarrelden.

Er was geen ander leven merkbaar dan nu en dan een bonte kraai, die aanfladderde, neerstreek en dan moeizaam weer opvloog.

Moeilijk was de weg en steeds moeilijker nog werd hij door het steeds dikker sneeuwkleed.

Mijn metgezel was vermoeid. Hij was die morgen reeds gekomen van een der kustdorpen, waar zijn vrouw vertoefde en alleen aan de goedhartigheid van een onderofficier had hij het te danken, dat hij terug had mogen keren naar Brugge, waardoor hij zich thans weer naar zijn zaken te Gent kon begeven.

Vele kilometers had hij dus reeds afgelegd en daarom ging ik vooruit in de sneeuw en hij stapte in mijn voetsporen.

Een enkele keer kwam ons een voertuig achterop en ontwaakte in ons de hoop, dat er voor ons ook een plaatsje in zou zijn, maar steeds bleek die hoop ijdel.

En dan togen we maar steeds verder, met steeds dat ene verlangen: Ursel en de tram, die we daar zouden vinden.

Er was geen paal langs de weg, die ons het afgelegde kilometertal wees en een enkele keer, als we een boer zagen op zijn erf, of een vrouw aan haar deur, vroegen we, hoe ver het nog lopen was en steeds was dan het antwoord een teleurstelling. Toen we reeds twee uur op mars waren, vertelde men ons, dat we tot Ursel nog wel dik drie uur hadden te lopen. Maar, en dit was mijn troost, in België zowel als in ons eigen land heeft de boerenbevolking weinig begrip van afstand.

Dicht bij een dorp, waarvan we de naam niet kenden, kwam ons weer een voertuig achterop. Of we mee konden rijden? Neen, dit was onmogelijk, alles was vol. Maar als we daar, in Knesselare, wilden wachten in café Rubens, zou de voerman ons na een kwartiertje komen afhalen en naar Ursel rijden.

Knesselare ... we wisten, dat we daar niet meer dan zes kilometer van Ursel konden zijn.

En dan die weelde, daar te wachten in de keuken van de estaminet, bij de brandende “stove, die deugd doet”.

De waardin was natuurlijk niet uitgepraat over de oorlog en de ellende, die deze meebracht. Er waren geen steenkolen en men moest hout stoken. Maar wat dit van de winter moest worden ...

In Knesselare was er nog een verschrikking bij. Enkele dagen tevoren was er een moord gepleegd. Een vrouw was met twee van haar kinderen op de gruwelijkste wijze met messteken afgemaakt en de moordenaar, die men kende, was nog niet gevonden en zwierf waarschijnlijk in de bossen.

De waardin vertelde ervan met ontzetting in haar blik.

Toen rinkelden buiten bellen. Onze voerman was er. Het werd een wonderlijk schone tocht tussen de besneeuwde velden en bossen van statige pijnbomen.

De tocht per tram, die ruim een uur duurde, werd echter weer een marteling, daar de wagens niet verwarmd waren, uit zuinigheid met de schaarse brandstof.

Te Gent hoorde ik van een Duits soldaat, welke grote moeilijkheden de vroege sneeuwval aan het proviand- en ammunitietransport opleverde.

Op de toch reeds gehavende wegen konden de paarden niet meer dan twee derden afleggen van de afstand, welke zij voor de sneeuwval deden. Het verlies aan paarden van de transporttreinen was bijna verdubbeld en nieuwe konden niet meer worden opgevorderd. Er waren eenvoudig geen bruikbare meer in de door Duitse troepen bezette streken. En de vroege winter had een snelle aanvoer van dekens en warme winterkleding toch noodzakelijk gemaakt. De verzorging van de enorme troepenmacht was door de winter plotseling veel moeilijker geworden, ook door het ontstaan van nieuwe behoeften. Aan het front was een nijpend gebrek aan brandstof, wat het lijden der manschappen ook in hun rusttijd zeer vermeerderde. En dan werden de langdurige transporten voor de begeleidende manschappen ware martelingen.

Het slechtst waren er echter de gewonden aan toe, die in niet-verwarmde bagagewagens, waarin de enige luxe een laag stro is, met langzaam rijdende treinen uren, soms dagen moeten reizen naar de hospitalen, waar zij voldoende verpleging vinden.

Te Gent heeft, evenals in alle andere Belgische steden, het gemeentebestuur thans de zeer moeilijke taak, de ellende, die in de winter nog dreigt toe te nemen, zoveel mogelijk te verzachten. Grote werken, die de gemeente bezig was te doen uitvoeren, worden voortgezet. De arbeidsuren zijn ingekrompen, doch de lonen zijn zo gesteld, dat de arbeiders tenminste voor armoede behoed zijn. Bij graafwerk, waarvoor machines waren in dienst gesteld, zijn deze stop gezet. Arbeiders verrichten nu dit werk.

Het behoeft geen betoog, dat deze maatregelen, evenals het onderhoud van het Duitse garnizoen, enorme geldsommen verslinden. Daarom moet worden gezocht naar krachtige versterking der geldmiddelen. Een zeer bijzondere belasting is thans in voorbereiding, nl. een "belasting op de afwezigen", dat zijn de uitgewekenen, die onder de huidige omstandigheden hun medeburgers in de steek laten.

Helaas, niet vele gefortuneerden hebben het hoge plichtsgevoel van de industrieel uit een der meest bedreigde Belgische steden, wiens vrouw en kinderen in ons land vertoeven en die me zegde; "Ik kan niet weg, want ga ik, dan zijn zoveel honderd arbeiders zonder verdienste. En waarvan moeten ze dan leven?"

De reis van Gent naar ons land is over Sas-van-Gent-Terneuzen zeer gemakkelijk. Drie keer per dag vertrekt er van het Dampoort-station een trein. Maar het onderzoek door de Duitsers te Zelzate is zeer streng. Angstvallig wordt er gewaakt tegen de uitvoer van brieven en de invoer van brieven en kranten. De man, bij wie een Engelse krant wordt gevonden, wordt onherroepelijk aangehouden.

Mechelen.

Enkele dagen geleden heeft Wolff ons uit de Norddeutsche Allgemeine Zeitung geseind, dat Kanunnik Vanlangendonck zou hebben verklaard, dat de St. Romboutshoofdkerk te Mechelen niet veel van de beschieting door de Duitsers zou hebben te lijden gehad.

Van Belgische zijde schrijft men thans:

Tot vier maal toe is de ongelukkige stad Mechelen beschoten, de eerste maal gedurende anderhalf uur, met granaten en granaatkartetsen, de volgende malen met springbommen van veel groter afmetingen. De laatste beschieting moet wel de ergste zijn

geweest, gezien de schade in al de stadswijken, zonder de minste twijfel door het Duitse geschut aangericht.

Nu, onder die verschillende beschietingen heeft St. Rombouts het zwaar te verduren gehad.

Het is een, in Gotische stijl opgetrokken, prachtige driebeukige tempel. Zijn klokkentoren is 96 meter hoog, doch onvoltooid, daar hij oorspronkelijk bestemd was om zich tot een hoogte van 160 meter te verheffen.

De kruisbeuk ontvangt haar licht door twee zeer grote, prachtig getekende boogvensters met geschilderde glasramen, die voorstelden (want zij bestaan helaas niet meer) het ene “de kroning van de H. Moeder Gods in de hemel”, het tweede, “de afkondiging door Paus Pius IX van het geloofspunt der onbevleete ontvangenis”.

Elk van die glasramen, ware kunstwerken, had niet minder dan 15.000 gulden gekost; zij waren giften der Mechelse bevolking aan de aartsbisschoppelijke kerk.

De zijbeuken zijn rond het koor verlengd en in die “omgang”, zoals de Mechelaren die deel der kerk noemen, bevinden zich tal van kapellen. Uitwendig is bijzonderlijk die “omgang” met gebeitelde steunpeilers versierd.

De kerk staat heel alleen en, volgens de geldende godsdienstige voorschriften, met het hoogaltaar naar het oosten gericht, zodat de toren zich aan het westelijke uiteinde bevindt.

Vóór de zuidelijke zijgevel strekt zich de Schoenmarkt uit met het oude stadhuis, onmiddellijk gevolgd door de Grote Markt met het nieuwe stadhuis en de zogenaamde “Halle”.

Nu, al de granaten die de kerk hebben getroffen, zijn in die zuidelijke zijgevel terecht gekomen, en ik blijf beneden de waarheid, zo ik hun getal op ten minste twintig schat.

Geen enkele granaat heeft de kerk aan de noordzijde getroffen, hetgeen op een schieten van het fort Walem zou hebben gewezen, dat in die richting de stad beheerst.

Ziehier nu, in droge opsomming, die volstrekt niet de indruk van het geziene weergeeft, de aard en de uitgestrektheid der aangerichte schade.

De toren is op tal van plaatsen door de granaten getroffen, die echter niet al te veel vermochten tegen zijn indrukwekkende massa. De grote zuiderwijzerplaat is volledige verwrongen. Hier en daar, waar een granaat uiteenspatte, ziet men een stervormige wit-zwarte vlek, waar de witte bouwsteen afschilferde. Op vele plaatsen zijn de gebeitelde versieringen afgerukt. De kerk zelf is echter veel zwaarder beschadigd.

Het boogvenster der zijbeuk, onmiddellijk naast de toren, bestaat niet meer. Het ganse raam is verdwenen. De witstenen spitsboog is naar beneden gestort en met haar het deel van de meterdikke muur onder de kroonlijst. Verder is in de hele zijgevel geen enkel der glasramen nog aanwezig. Een der vensters ten westen van de kruisbeuk is volledig weggeschoten. Weer is de witstenen boog neergevallen en is het ganse beukgewelf van buiten zichtbaar geworden. Ook onder de vensters is de muur der beuk op een allerergste manier gehavend en doorschoten. Van het zuidelijk geschilderde glasraam der kruisbeuk, waarvan hoger sprake, is niets meer heel. Het mooie venster is nog slechts een zeef, en aan zijn onderkant heeft een vernielende granaat lelijk onder de stenen

pijlers huis gehouden. Het venster aan de noordkant is door de granaten, die binnen de kerk ontploften, niet gespaard geworden.

In de "omgang" is een der uitwendige steunpilaren zó weggeschoten, dat onmiddellijk gevaar voor instorten bestond en boven tegen het dak vertoont een grote, gapende opening wat nog van het koorgewelf is blijven bestaan.

Wat het dak betreft, dit is op allerdeerlijkste wijze gehavend.

Al die schade, de sporen van tal van minder vernielende springtuigen en deze der naar alle zijden uiteengespatte schrootstukken geven aan de vroeger zo mooi oud-getinte kerk het uitzicht van een bouwval.

Het was mij niet vergund het inwendige te bezichtigen, maar daar moet, naar mij door vrienden werd medegedeeld, de schade nog groter zijn en de verbrokkeling en vernieling niet zijn te beschrijven.

En dat ik niet overdrijf, dat de kerk in haar huidige toestand wel degelijk bouwvallig is, bewijst het feit, dat onze kardinaal Mercier, naar in de dagbladen hier te lande wordt gemeld, gedwongen was het Te Deum te zingen niet in zijn metropolitane St.-Romboutskerk, maar in de kleine naburige St.-Janstempel.

Te Namen is een Duits-Belgische doktersvereniging opgericht, welke een 40 leden telt en die reeds een 30-tal vergaderingen heeft gehouden. De Belgische officier van gezondheid Frank, die lang in Duitsland heeft gestudeerd, fungeert er als tolk.

Kristiania, 21 november.

Dr. Bjarne Eide, een in Parijs gevestigd Noors publicist en bellettrist, schrijft van daar een brief aan Aftenposten, waarin hij een

onderhoud mededeelt, dat hij met een paar Belgische soldaten, twee broers, heeft gehad, die met verlof van het front waren gekomen, nadat zij de gehele veldtocht van Luik tot de slag van Ieper hadden meegemaakt. Zij waren zowat door heel België getrokken, van het oosten naar het westen: Luik, Hoei, Waver, Leuven, Brussel, Mechelen, Antwerpen, Dendermonde, Aalst, Gent, Tielt, Ieper, van waar zij naar Duinkerken waren gezonden.

Het waren ontwikkelde jongelui, die in staat waren zich te uiten. Beiden hadden, zegt dr. Eide, iets bovennatuurlijks over zich. Het waren organismen in een spanning, die de grens overschreden had van wat hun krachten konden dragen. Men kreeg in hun bijzijn een gevoel van iets onwezenlijks; alsof het alleen maar een begoocheling was, gelijk beiden daar zaten als mensen, die er uitzagen als wijzelf, maar een begoocheling, die elk ogenblik dreigde te zullen breken en neerstorten, en wat de dood moest zijn, of een toestand die daarop leek.

De oudste van hen zegde dan ook: "Ik vat niet goed, hoe ik leef. Ik gevoel dat al de krachten waarover mijn lichaam beschikt, al reeds lang verbruikt zijn. Ik leef alleen op mijn zenuwen. Neen, zelfs dat niet eens meer. Maar alles wat ik doorleefd heb, al de geluiden, dat fluiten van geweerkogels, dat gieren van zware granaten, die geweldige knallen van ontploffingen, al de intense gemoedsindrukken, die ik gekregen heb, zij liggen en werken in mijn hersens, zij hebben de plaats vervangen van de fysiologische krachten, en bewerken dat de machine nog altijd loopt, dat ik hier zit en leef zonder eigenlijk te voelen, dat ik het zelf ben die leeft en met een gevoel dat het plotseling kan ophouden, verdwijnen ..."

Ik had eigenlijk gedacht, zo gaat dr. Bjarne Eide voort, te kunnen vertellen van wat hij had gezegd, d.w.z. een verhaal te doen hoe de veldtocht in België zich aan een soldaat voordoet, die hem van het

begin tot het einde heeft meegemaakt. Maar nu ik dit beproef, kom ik tot de ontdekking, dat dit gewoon onmogelijk zou zijn, want dat hij mij eigenlijk daarover niets verteld heeft. Dat kon hij nu nog niet. Misschien dat hij daartoe over een tijdje in staat is, wanneer hij heeft kunnen uitrusten, wanneer in een korte vergetelheid de verwarring der beelden verdwijnt, en zij daaruit weer geordend en rustig kunnen opduiken, geleid door een brein, dat de heerschappij over zichzelf heeft herwonnen.

Hij trachtte verscheidene malen samenhangend te vertellen. Maar het was onophoudelijk alsof een kanonschot, een ontploffing, een vreselijk schouwspel, of een grapje dat hem te binnen schoot hem uit de samenhang losrukte en nieuwe beelden in hem opriep. En voortdurend bootste hij krijgsgeluiden na: het zware gedreun van de rijdende uhlanen op de vlakke Vlaamse landwegen, het knetteren van geweersalvo's, het onverdraaglijke, ontzenuwende ta-ta-ta-ta van de machinegeweren, de schoten der kanonnen, het fluiten en gieren van kogels en granaten, het lawaai tweegebracht door ontploffingen. Het was alsof men keek in een helse brouwketel, op de bodem waarvan heel België lag en waar al de vrees die de menselijke fantasie kan uitdenken, spookte en raasde, al maar door, zonder ophouden.

Toch tracht dr. Eide enige van zijn vragen en de antwoorden weer te vinden.

“Waar krijgen jullie toch die moed vandaan?”

“Moed! Wij zijn niet moediger dan een ander. De eerste dagen bij Luik, toen voelden wij toch iets dat op vrees geleek. Maar na een paar dagen was dat vergeten.”

“En toen kwam de moed?”

“Nee, er kwam niets voor in de plaats. Of liever gezegd, een zeer natuurlijk gevoel, dat wat wij deden onze taak was. Alsof wij vroeger nooit iets anders gedaan hadden. Precies hetzelfde als wanneer gij dokters U rustig beweegt te midden van pestzieken, cholera-patiënten, enz., niettegenstaande gij weet, dat gij ziek kunt worden en sterven en dat een zeker procent van U ook sterft. Dat hoort bij het handwerk. Men denkt daaraan niet.”

Ik gaf toe, zegt dr. Eide, dat het aldus met de beroepsmoed gesteld is, gelijk ik die ken, maar ik bracht daartegen in, dat in de oorlog de kansen voor de dood toch heel wat zekerder zijn, en men deze meer nabij is.

“Maar men gelooft niet, dat men zal sterven. Men weet, dat er een massa gewond worden en sterven. Maar dat zijn de anderen. En ik geloof, dat men in de grond een beetje verrast is, wanneer het onszelf overkomt. Bijna al mijn vrienden en mijn studiemakkers zijn gesneuveld. Voor een deel aan mijn zijde. Dit was alsof het zo moest. Het was alsof het mij niet aanging. Niettegenstaande ik met mijn verstand even goed kon begrijpen, dat het mij had kunnen overkomen. Het is natuurlijk voor mij dikwijls op het nippertje geweest. In een loopgraaf verzoekt een kameraad om met mij van plaats te verwisselen. Hij zag een uhlaan, die hij zelf wilde pikken. Nauwelijks had hij mijn plaats ingenomen, of hij viel, door een kogel getroffen, dood om. Een andere keer werden wij met granaten overstelpt. De Duitsers schieten slecht. De granaten ontploffen op een hoogte van 20 tot 30 meter in de lucht, en het is een louter toeval, wanneer men door de scherven getroffen wordt. Maar waar ik nu van vertel was in een bos, en dan is het gevaarlijk. Takken, zo dik als een arm, worden afgerukt, tegen de grond geslagen en doden eenieder, die er door getroffen wordt. Dan moet men zich niet alleen als anders plat op de grond leggen, maar men moet zich in de verdorde bladen neergraven, liefst een beetje in de grond zelf, en

zich dan bedekken met takken en met alles wat men bij de hand heeft. Vlak naast mij had ik een van mijn beste vrienden. Hij legde zich niet neer, maar mikte op een Pruis. “Couche toi, cochon!” riep ik. Hij legde zich nog niet neer. Opnieuw riep is. Hij deed niet wat ik zegde, maar mikte. Juist zou ik hem voor de 3e maal waarschuwen, toen hij dood naast mij neerviel.

Maar voor één ding is er toch moed nodig, zegde ik, een wilde, bovennatuurlijke moed, wat wij gewoonweg niet begrijpen. Ik bedoel de bajonetaanval. Zo in gesloten gelederen en met gevelde bajonet de kanonmuilen tegemoet lopen, terwijl die vuur en staal voor zich uitspuwen, en recht op de machinegeweren aan, die onophoudelijk knetteren, terwijl de kameraden naast je neervallen, terwijl jezelf maar altijd voortgaat. En dan, wanneer je eindelijk met de vijand handgemeen wordt en gebruik maakt van de bajonet!”

“Ik kan niet anders zeggen, als dat men dit als vanzelf doet. En is men gekomen daar waar men zijn moet, zo stoot men zijn bajonet in de eerste borst de beste, trekt haar eruit en stoot haar weer in een ander. Het gebeurt, dat zij zo vast zit, dat men zijn voet ertegen moet zetten, om haar los te krijgen. Men denkt er niet bij, men doet alleen maar. Ja, aan één ding denkt men toch: Steek of anders word je zelf gestoken! Maak dood, of anders word je zelf doodgemaakt.

“Weet U, hoe men een bajonetaanval voorbereidt?” ging hij voort.

“Kijk, hier liggen wij in de loopgraven. De Duitsers daar. Men geeft elkaar salvo op salvo ... (daarop ging hij opeens tot iets anders over). De Duitsers kunnen geen salvo's schieten. Het commando is niet precies, en het salvo is onregelmatig. Dat kan minuten duren. Maar bij ons: één signaal (elk commando gaat op een fluitje), tweede signaal, derde signaal, rrrring! Alle geweren geven één knal. En dan mikken de Duitsers zo slecht (hij vergat nog steeds, waarover hij eerst

begonnen was te spreken). Van honderd schoten treft er misschien één. Zij houden hun geweerkolven onder de schouder, want de patroonhuls, die automatisch wordt uitgeworpen, slaat hen in het gezicht, wanneer zij op gewone wijze aanleggen. Men kan dit verhelpen, zodat de huls naar de andere zijde wordt geworpen. Maar dat kan men gelukkig in deze oorlog niet doen. Wij moeten daarentegen een bepaalde greep uitvoeren om de huls te verwijderen. Daarom geven wij ons de tijd om te mikken, en van de vijf schoten treft er één”.

“Maar U vergat te vertellen, hoe men zich voor een bajonetaanval voorbereidt.”

“Ja! Wanneer wij een tijdje salvo’s hebben geschoten, besluiten wij een bajonetaanval te doen. Het bevel wordt in de loopgraven van man tot man gefluisterd. In plaats van een heel salvo, worden nu slechts een honderdtal schoten gelost. De Duitsers menen nu, dat er een massa gekwetst zijn en zenden van vreugde een geweldig salvo over ons heen. Na enige minuten antwoorden wij met een twintigtal schoten. Dan denken de Duitsers: zo, zo, er zijn er nog zowat twintig over, en dan zenden zij een nieuw salvo. Na 3 tot 5 minuten antwoorden wij met een stuk of vijf schoten, en wij krijgen weer een geweldig salvo over ons heen. Dan, nadat wij weer een minuut of vijf gewacht hebben, vuren wij zo een enkel schot. Nu denken de Duitsers: er is er nog één over gebleven, en die krijgt weer de volle laag. Dan antwoorden wij niet meer. Er heerst volslagen stilte in de loopgraven. Weer een paar salvo’s van hun kant, die niet beantwoord worden. Dan rukken zij nader, eerst voorzichtig, dan driester, onderwijl zetten wij de bajonet op het geweer. Zijn zij dicht bij ons gekomen, dan geven wij hun de laag, springen uit de loopgraven en storten ons op hen, onder dekking van de verwarring, die door dat plotseling vernieuwde vuren ontstaat.”

“Wat zijn wel de verschrikkelijkste tonelen, die U zich van de oorlog herinnert?”

“O, dat is voor mij alles hetzelfde. Het was voor mij alles heel natuurlijk geworden. Ja, het ergste is wel wanneer je ziet hoe hele lichaamsdelen van je kameraad naast je worden weggerukt. Of, zoals ik gezien heb, toen een granaat op manshoogte ontplofte vlak voor een voort marcherend gelid. Dan kan men verscheidene mannen op een rij zien voormarcheren met het geweer in aanslag maar zonder hoofd, alleen een dikke bloedstraal. Zij kunnen soms 4 tot 5 passen doen voor zij vallen. Of anders een cavalerieaanval met de sabel op de infanterie. Ik kan het gezicht niet vergeten van die mensen met halfafgehakte gezichten, die huilen en schreeuwen.”

Dr. Eide weet nog meer te vertellen; maar ik zal mij tot dit beperken, alleen vermeld ik nog wat hij er op het einde aan toevoegt:

“De objectieve waarheid van de gruwelen, waarvan hij bv. vertelde, kan ik niet nagaan. Maar alles wat hij zegde gaf de indruk van waar te zijn, alsof alles voortkwam uit hersenen, die vol indrukken waren en die nog geen tijd of vermogen hadden gehad om bewerkt te worden of veranderingen te hebben ondergaan.”

Uitbetaling op Belgische spaarbankboekjes.

Op de vragen van de heer Juten, inzake de terugbetaling van gelden aan Nederlandse postkantoren op Belgische spaarbankboekjes, heeft de minister van waterstaat het volgende geantwoord:

De voorschriften uitgevaardigd ter zake van de uitbetaling aan Nederlandse postkantoren van gelden op Belgische spaarbankboekjes, verbieden zodanige uitbetaling anders dan aan vluchtelingen die hier te lande verblijf houden en in behoeftige omstandigheden verkeren. Uitbetaling geschiedt niet rechtstreeks,

doch op order van de directie der Rijkspostspaarbank, alwaar op een ten postkantore ingediende aanvraag, aan de hand van het door de directeur van dat kantoor te geven advies, wordt beslist. Aanvankelijk was het maximum der uitbetaling gesteld of 500 frank in 14 dagen. Nadat reeds op 29 oktober het maximum verlaagd was tot 100 frank, werd onlangs door de directeur van de Belgische spaarbank beslist, dat op Belgische spaarboekjes in 14 dagen niet meer dan 50 frank mag worden uitbetaald aan één en hetzelfde gezin (man, vrouw en minderjarige kinderen).

Door deze verlaging, is het voordeel, door de heer Juten aangegeven, zo gering geworden, dat veilig mag worden aangenomen, dat de hogere koers niet tot winst van enig belang aanleiding zal geven. Trouwens, in het veertiendaagse tijdperk na 20 oktober heeft de Rijkspostspaarbank order tot betaling afgegeven tot een totaal bedrag van slechts 631.112 gulden.

De koers waartegen de franken, welke op een Belgisch boekje worden afgeschreven tegen Hollands geld worden omgerekend (100 frank = 47,97 gulden) is de vaste koers, welke steeds over en weer door de Belgische spaarbank en de Rijkspostspaarbank wordt gevolgd bij de verrekening van voor elkaar uitbetaald bedragen.

Woensdag 25 november 1914 – avondeditie

Geïnterneerden.

Te Eindhoven is weer een Belgisch soldaat, afkomstig uit Neerpelt, ter internering binnengebracht. Hij is te Hasselt aan zijn bewakers ontsnapt.

Reisgelegenheid Roosendaal-Antwerpen.

Zolang de treinen niet lopen, wordt als de kortste en goedkoopste weg aanbevolen de reis via Bergen-op-Zoom, en van daar per stoomtram naar Merksem (IJselder).

King Alberts book.

Naar wij vernemen heeft de heer L. Simons, directeur der Wereldbibliotheek, maandagochtend jl. een telegram naar Engeland gezonden, waarin hij zich volgaarne bereid verklaarde om, als de tijd het nog toeliet, Nederlandse bijdragen voor het King Alberts book te verzamelen. Hedenochtend had hij nog geen antwoord ontvangen, maar hij stelt zich volkomen ter beschikking van die Nederlanders, die met hem nog een poging willen wagen, ook Nederlandse betuigingen van hulde of deelneming in dit boek te doen opnemen.

Rotterdam – Belgische vluchtelingen.

Aangezien gisteren en heden geen treinen van Antwerpen naar Essen reden, hebben verschillende hier ter stede vertoevende Belgische vluchtelingen getracht via Bergen op Zoom en vervolgens per stoomtram België te bereiken. Aan het station Delftse Poort werden gisteren aan Belgen 64 plaatskaarten voor Bergen op Zoom en 20 voor Roosendaal afgegeven. Heden waren deze cijfers 28 en 20.

Morgen loopt er weer een trein van Amsterdam naar Essen en worden weer kosteloze plaatskaarten aan Belgische vluchtelingen afgegeven voor de trein, die te 9 u 40 van het station Delftse Poort alhier vertrekt.

Van 19 oktober tot heden zijn van het station Delftse Poort alhier ongeveer 14.000 Belgische vluchtelingen via Essen naar hun vaderland teruggekeerd. Hieronder waren er 8807, die kosteloos vervoerd werden.

Oostburg, 25 november. Omtrent de beschieting van de haven van Zeebrugge door de Engelse vloot vernam ik hedenmorgen van één der vluchtelingen, dat de beschieting een ontzettende indruk op de inwoners maakte. Alles vluchtte in de richting Knokke en landwaarts in. Velen zochten een schuilplaats in hun kelders.

Eén der eerste granaten moet ontploft zijn onder de Duitse soldaten, welke bij de onderzeeërs aan het werk waren. Er vielen 17 doden en velen werden gewond, vertelde men mij.

Het verleden jaar nieuwgebouwde Palace Hôtel werd geheel vernield, het loodsengebouw en de brikettenfabriek deelden dat lot. Verder werden getroffen 17 burgerwoningen, 2 hotels, een molen en een kerk, door welker ramen een granaatscherf vloog. Een gerucht, dat ook te Heist schade was berokkend, werd tegengesproken.

Londen, 25 november. Aan de Daily Chronicle wordt van 24 dezer uit noordelijk Frankrijk bericht.

De verenigde Franse en Engelse troepen zijn door de Duitsers aangevallen van Ieper tot La Bassée en er is daarmee een veldslag begonnen op de schaal van de slagen aan Marne of IJzer en van de twee eerste slagen bij Ieper. In deze verschrikkelijke strijd, waaraan de Duitsers met grote versterkingen en nieuw geschut deelnemen, werken het Franse en het Engelse leger onmiddellijk samen. Reeds is het gevecht 48 uur aan de gang. De machtigste kanonnen uit de militaire wereldgeschiedenis zijn aan het werk gezet, dood en verderf brengend tot op 24 tot 30 kilometer afstand. Onder beschutting van deze kanonnen worden er infanterieaanvallen gedaan. Het doel der Duitsers is Ieper. De bondgenoten zijn er in geslaagd al de aanvallen der Duitsers af te slaan. Men liet de aanvallen uitwoeden en een nieuwe fase van de slag is ingetreden, een fase, waarbij de gehele

linie der Duitse loopgraven door Engelse en Franse infanterie bedreigd wordt.

Berlijn, 25 november. Het grote hoofdkwartier deelt hedenmorgen mede:

Gisteren hebben de Engelse oorlogsschepen hun actie tegen de kust (in België) hervat.

Op het westelijk oorlogsterrein is niets in de toestand gewijzigd.

Bij Arras hebben wij kleine vorderingen gemaakt.

Parijs, 24 november. In een beschrijving van een Franse journalist, die met vijftien vakgenoten een bezoek aan de vuurlinie heeft gebracht, wordt o.m. verhaald, dat de Fransen en de Duitsers op sommige plaatsen, waar de loopgraven in elkaars onmiddellijke nabijheid liggen, nieuwsbladen verruilen.

De onzijdigheid van België.

Berlijn, 25 november. Naar aanleiding van de poging om de betekenis van de onthulling uit de archieven van het Belgische ministerie van oorlog over militaire afspraken tussen Engeland en België in 1906 te verkleinen en te bewimpelen, maakt de Norddeutsche Allgemeine Zeitung het facsimile openbaar van een bericht van generaal Ducarme aan de Belgische minister van oorlog van 10 april 1906, dat in een omslag met het opschrift "Engels-Belgisch verdrag" (Convention Anglo-Belge) in het Belgische ministerie van oorlog bewaard werd.

Op de rand van dit stuk staat de volgende aantekening: "De intocht van de Engelsen in België zou niet geschieden dan na de schending van onze onzijdigheid door Duitsland." Welke waarde daaraan moet

worden toegekend, blijkt uit een in het Belgische ministerie van buitenlandse zaken gevonden verslag van een onderhoud van de Engelse militaire attaché te Brussel, overste Bridge, opvolger van overste Barnardiston, met de chef van de Belgische generale staf, generaal Jungbluth.

Het geschrift, dat de 23e april gedateerd is en vermoedelijk in het jaar 1912 is opgesteld, is van de hand van graaf van der Straaten, directeur bij het Belgische ministerie van buitenlandse zaken en is van het opschrift “vertrouwelijk” voorzien. Het luidt als volgt:

“De Engelse militaire attaché heeft om een onderhoud gevraagd met generaal Jungbluth. De heren hebben elkaar de 23e april gesproken. Overste Bridge heeft aan de generaal medegedeeld, dat Engeland over een leger ter uitzending naar het vasteland beschikte, welk leger zou bestaan uit zes divisies infanterie en acht brigades cavalerie, samen 160.000 man. De Engelse regering had ook een voldoende troepenmacht tot haar beschikking om het Engelse grondgebied te verdedigen. Alles is gereed. De Engelse regering zou naar aanleiding van de jongste gebeurtenissen onmiddellijk een troepenmacht op ons gebied hebben ontscheept, ook al hadden wij geen hulp gevraagd. De generaal heeft daartegen aangevoerd, dat daarvoor onze toestemming vereist was. De militaire attaché heeft geantwoord, dat hij dat wist, doch dat aangezien wij niet in staat waren, de Duitsers de doortocht over ons grondgebied te beletten, Engeland deze troepen in België zou hebben geland ... (Het telegram van Wolff bevat hier enige verminkte woorden – Redactie). Wat de plaats van ontschepping betreft, daarover heeft de militaire attaché niets bepaalds gezegd. Hij zegde, dat de kust lang genoeg was, maar de generaal weet, dat de heer Bridge van Oostende uit met Pasen dagelijks bezoeken heeft gebracht aan Zeebrugge. De generaal heeft nog verklaard, dat wij overigens geheel in staat waren de Duitsers de doortocht te beletten.”

De Norddeutsche Allgemeine Zeitung merkt hierover het volgende op:

Hier is rechtstreeks uitgesproken, dat de Engelse regering het voornemen had, om voor het geval van een Duits-Franse oorlog onmiddellijk haar troepen in België te doen binnenrukken en dus de onzijdigheid van België te schenden. Zij was alzo voornemens juist dat te doen, wat zij, toen Duitsland uit gerechtigde noodweer haar daarin voor was, als voorwendsel bezigde om Duitsland de oorlog te verklaren.

Met cynisme heeft de Engelse regering de schending van de onzijdigheid van België door Duitsland ook gebezigd om in de gehele wereld tegen ons stemming te maken en zich als beschermer van de kleine zwakke mogendheden uit te spelen. Wat de Belgische regering betreft, zo was het haar plicht geweest, niet alleen met de grootste beslistheid de insinuaties af te wijzen, doch had zij de overige mogendheden, ondertekenaars van het Londense Protocol van 1839, in het bijzonder echter de Duitse regering, op de herhaalde pogingen van de Engelse regering, om haar tot schending van haar plichten als onzijdige mogendheid te bewegen, moeten wijzen. De Belgische regering deed dat niet, doch achtte zich wel gerechtigd en verplicht om tegen het haar, naar beweerd wordt, bekende voornemen van de Duitse inval in België verdedigingsmaatregelen in overeenstemming met de Engelse generale staf te treffen. Zij deed echter nooit ook maar de geringste poging om in overeenstemming met de Duitse regering of met de bevoegde autoriteiten in Duitsland voorzieningen ook tegen een mogelijke Frans-Engelse inval te beramen, hoewel zij van de in dit opzicht bestaande bedoelingen van de entente-mogendheden, naar uit het gevonden materiaal blijkt, geheel op de hoogte was.

De Belgische regering was dus vooraf besloten zich bij de vijanden van Duitsland aan te sluiten. Daar het in het stelsel van lastering van onze tegenstanders past, om de hun onaangename feiten eenvoudig te loochenen, zo heeft de keizerlijke regering van vermelde stukken een facsimile doen vervaardigen om ze ter kennis van het publiek te brengen.

Zij heeft de inhoud daarvan ook aan de regeringen van de onzijdige staten medegedeeld.

De levensmiddelen in België.

Berlijn, 25 oktober. Volgens berichten in Engelse bladen zou men in Amerika verontwaardigd zijn over de uithongering van België door de Duitsers en over hun weigering van steun van Amerikaanse zijde tot aanvoering van levensmiddelen voor de Belgen. Daartegenover kan het volgende gesteld worden.

De verzorging van België met levensmiddelen, in het bijzonder met graan, geschiedde bij de geringe voortbrenging daarvan in het land zelf en door de behoeften van bijna zeven en een half miljoen inwoners ook in vreedstijd voor drie vierden uit het buitenland en in het bijzonder uit Amerika. De oorlog bracht met zich, dat de opbrengst van het land bij het normale achterbleef en zo was de verzorging van de Belgische bevolking met levensmiddelen een ernstig vraagstuk geworden.

Bedenkelijk werd de toestand echter eerst, toen Engeland, er naar strevende Duitsland uit te hongeren, in strijd met het volkenrecht ook geen graan naar België liet doorgaan. Volgens de Haagse Conventie betreffende de bepalingen en gebruiken van de landoorlog is een bezettingsleger gerechtigd de voorraden

levensmiddelen in beslag te nemen, geenszins verplicht echter om de vijandelijke bevolking te onderhouden.

Zo riepen de in België achtergebleven vertegenwoordigers van Amerika en Spanje, voorlopig voor Brussel, een comité van steun en voeding (Comité de Secours et d'Alimentation) in het leven, dat zijn werkzaamheid vervolgens over geheel België uitbreidde. Het comité zond vertegenwoordigers naar Engeland om van de regering aldaar de goedkeuring voor de aanvoer van Amerikaans meel naar België te verkrijgen. De gouverneur-generaal van België gaf het comité de schriftelijke verzekering, dat de voor de voeding van de Belgische bevolking bestemde buitenlandse levensmiddelen niet voor de Duitse troepen zouden worden opgevorderd, doch uitsluitend voor de Belgische burgers zouden strekken.

Op grond van die toezegging konden de Amerikaanse en de Spaanse gezant te Brussel in een nota van 10 dezer mededelen, dat de naar Londen gezonden commissie van de Engelse regering de belofte had ontvangen, dat de in onzijdige havens op onzijdige schepen naar Rotterdam verscheepte levensmiddelen vrij naar België zouden kunnen worden gebracht.

Op het ogenblik wordt de organisatie van inkoop en verdeling van het buitenlandse graan nog uitgebreid. De intendance van het leger in het gouverneur-generaalschap zal, zolang er nog niet voldoende buitenlands graan is aangevoerd, aan de gemeenten kleine hoeveelheden meel en alle dringende levensbehoeften verstrekken op voorwaarde, dat zij zo spoedig mogelijk worden teruggegeven.

Dank zij de te waarden samenwerking van alle betrokken kringen, kan de verzorging van België met voedingsmiddelen niet meer bedenkelijk worden geacht, hoewel de keizerlijke regering, de maatregelen van de vijand om Duitsland van de toevoer zoveel

mogelijk af te snijden in aanmerking genomen, moet blijven weigeren, om de eigen voorraden ter wille van de Belgische bevolking op noemenswaardige wijze te verminderen. Uit het voorgaande blijkt, dat de aanvallen van enige buitenlandse bladen elke grond missen.

Ieper.

Men schrijft ons uit Vlaanderen:

Na Leuven en de Universiteitsbibliotheek, na Reims en de kathedraal: Ieper en de Hallen.

Het gaat hier niet op, verantwoordelijkheid na te speuren, uit te maken wat aanleiding gaf tot brandstichting of bombardement. Wij stellen alleen vast, dat gebouwen, die toch iets meer waren dan blokken steen, vernield, althans onherstelbaar beschadigd zijn; en ons hart is in rouw.

De Leuvense bibliotheek: heel de wetenschap der middeleeuwen, bevat nog meer, misschien, binnen de muren, binnen de bogen der gewelven, dan in de boeken geschreven is en gedrukt. De kathedraal te Reims: de blijde zang van een lyrische vroegrenaissance, die Italië niet nodig had om het leven in naïeve bewondering te vereren, en in de natuurlijke groei, in de geleidelijke evolutie van een vrije traditie de bloeikracht vond van een eeuwig frisse, van een innig vrome schoonheid. En dan de Hallen van Ieper.

Meer dan de vernieling van het gebouw te Leuven, meer dan de beschieting van de kerk te Reims, heeft de aanslag op de Ieperse Hallen mij ontroerd. Die hallen, zij zijn niet de getuigenis van een algemene noordwestelijk Europese geest; zij hebben de betekenis niet van een brok geschiedenis der wetenschap; zij zijn minder; zij zijn alleen het symbool van een stad. Maar zij zijn ook meer: zij zijn,

voor ons Vlamingen, één van de drie, vier gebouwen in ons land, waar wij ons geheel in thuis voelen, neen, waarin wij ons buiten de tijden verplaatst voelen in de eeuwigheid van ons vaderland. Gravensteen te Gent; spoorslag die de Vlaamse gemeentenaren zou wekken; Hallentoren te Brugge, van waaruit zij over zee naar het verre Engeland, van waaruit zij over land tot in Frankrijk konden en durfden kijken; Lakenhallen te Ieper, gezette zekerheid van hun weidse en grootse macht. Ik weet het wel: die gebouwen wijzen ook op de innerlijke geschillen, op onderlinge naijver, maar waar juist de hardnekkige wedijver uit geboren werd, die het land groot, sterk en trots zou maken. In de Hallen van Ieper voelden wij ons groot, sterk en trots. Zal dat nu voor altijd gedaan zijn? Neen, hoop ik wel. Maar men heeft er een aanslag op aangedurfd, en het is of men mij een stomp in het eigen hart had gegeven.

De Hallen zijn, meen ik, het grootste gebouw der middeleeuwen in Vlaanderen. Niettegenstaande herstellingen, die ik verre van gelukkig acht - de bonte schilden die men, zonder de minste aanleiding en op zeer betwistbare bouwkundige gronden, in het hoge fries dak, een wonder van stoute stoerheid, had aangebracht, vind ik afschuwelijk, en ik ben niet de enige - had het brede, rustig en machtig op zijn zware zuilen, voute aan voute zittend gebouw, aan het ruime, helaas al te ruim geworden plein, al zijn imponerende kracht behouden. Binnenin is de indruk misschien nog groter. Onderaan, tussen de gewelven, waar in gewone tijd markt wordt gehouden, is het de goedmoedige wake van een onwankelbaar verleden over hedendaags, zeer nederig maar toch moedig en blij gedoe. Daarboven, zalen aan zalen, het ontzaglijke schip, waar, in het geniale netwerk der aldoor rijzende balken, het dak op rust; de wanden door zuilen in vakken verdeeld, waarvan de naaktste mij het liefste zijn; waarvan andere schreeuwen van bloederige romantiek, beschilderd als ze zijn door een Guffens en een Pauwels; waar echter

ook een al te bescheiden, een te zeer miskende meester naar volle waarde te schatten is: Delbeke, die de bestelling van enkele wandschilderingen kreeg, en ze uitvoerde met zulke innigheid, met zulke vrome liefde, met zulke decoratieve zin van het horige in tekening en kleur, en zelfs in onderwerp, dat, verre van de zalen te ontsieren, verre van te storen door brutale zelfgenoegzaamheid of het gebod van een aanstellerige kunstmode, zijn werk met de Hallen één, en, voor wie het wist te waarderen, onafscheidelijk was geworden.

Tegen de Hallen aan had men in de 17e eeuw een stadhuis gebouwd in Renaissancestijl, een aardig gebouw, nu ook beschoten lees ik, dat echter bij de weidse ernst der Hallen niet geheel tot zijn recht kon komen. Aan de achtergevel der Hallen vindt men de St.-Maartenskerk, die er, als even jonger religieus gebouw, goed bij aansluit. Naast de kerk ligt het puin van het St.-Maartens klooster. Het is één van de schoonste en weemoedigste, stilste en rustigste plekjes van Vlaanderen. Hier spreekt niet de krachtige, besliste geest der neringen en gilden. Helaas, ook hier is de restauratiewoede binnengedrongen. Na de kerk met de gewone suffisantie te hebben "hersteld", heeft men sedert enkele jaren het klooster aangedurfd, zonder daarbij van de minste schroomvalligheid blij te geven. De oorlog zal de werken hebben doen staken, hoop ik, de oorlog die helaas de Hallen bombardeert.

Antwerpen.

Men meldt ons:

De Duitsers hebben aan Antwerpen, gelijk reeds is medegedeeld, een oorlogsschatting van 50 miljoen frank opgelegd, op welk bedrag de onlangs ontdekte 9 miljoen in mindering komen. Maar bovendien moet de stad iedere dag het onderhoud bekostigen van 17.000

soldaten, die in de stad, in de forten en in de omtrek verblijf houden; dagelijks moeten verder 2000 flessen wijn en 100.000 sigaren geleverd worden. Dat die sigaren werkelijk verdeeld worden, blijkt wel hieruit, dat alle militairen sigaren roken, pijp of sigaret wordt onder hen bijna niet gezien.

De Duitsers treden niet aanmatigend op, integendeel, zij doen alles om het de burgers gemakkelijk te maken; zij helpen zelfs de reizigers bij het instappen in de treinen, als de perrons wat laag zijn.

Ook de burgers tonen zo langzamerhand meer toenadering; die wordt hun door de Brusselaar, die de Duitsers blijven negeren, wel eens kwalijk genomen, maar zij vergeten, dat Antwerpen een handelsstad is en Brussel niet.

De bedeling aan de armen is zo, dat zij nog geen honger behoeven te lijden. Wat de toekomst zal brengen, weet men niet. Er zijn echter drie zwarte plekken: honger, oproer en tegen het voorjaar ziekten; reeds nu zijn er een paar cholera-achtige gevallen te Antwerpen voorgekomen, maar de gezondheidsdienst is waakzaam en zal alles doen, wat in zijn macht is, om ziekten te voorkomen.

De algemene toestand is triest, er zijn weinig winkels open en er wordt zo goed als niet gewerkt; bovendien is twee derden der bevolking nog niet teruggekeerd.

Een Duits oordeel over de toestand in België.

Een onzer medewerkers had gelegenheid, met een Duitse diplomaat uit Den Haag te spreken, die juist van een rondreis per auto uit België teruggekeerd is. De Duitse diplomaat was zo vriendelijk, onze medewerker over de indrukken, die hij in België opgedaan had, de volgende mededelingen te doen. Hij verteld, dat de anti-Duitse stemming van de Belgische bevolking aanhoudt, vooral, omdat nog

steeds de wildste, niet met de werkelijkheid overeenkomende, verhalen over Duitse gruwelen rondgestrooid worden, die vooral in de grote streken, waar in het geheel geen veldslagen zijn geleverd en geen vijandelikheden hebben plaats gegrepen, geloof vinden. Vele Belgen zijn er van overtuigd, dat er in België in het geheel geen sluipschutters geweest zijn en dat van de verbrande dorpen en huizen slechts de vernielwoede van de Duitse soldaten de oorzaak is.

Alhoewel dus de stemming, zoals gezegd, beslist anti-Duits is, zo is zij toch van dag tot dag minder revolutionair, nu de hoop op spoedige bevrijding wel verdwenen schijnt te zijn. Toch blijft de verwachting bestaan, dat de bondgenoten zullen overwinnen en de Duitsers terugtrekken. Zo verkeert men dan, deels hoopvol, deels angstig, in afwachting.

De economische verhoudingen zijn nog steeds abnormaal, al is ook hongersnood, vooral ook dank zij de intensieve Amerikaanse hulp, voorlopig niet te verwachten. Wel kan en zal er van tijd tot tijd op sommige moeilijk bereikbare plaatsen nog dikwijls gebrek aan het een of andere voedingsmiddel ontstaan. Bij de terugkeer van de bevolking en het weer ter hand nemen van landbouw en veeteelt zullen echter ook weer deze, overigens niet zeer talrijke, misstanden, uit de weg geruimd worden. Wanneer er overigens in België thans sprake kan zijn van moeilijkheden in verband met de levensmiddelen, dan betekent dat niet zozeer gebrek aan levensmiddelen dan wel gebrek aan geld, ontbreken van verdiensten om levensmiddelen te kopen. Verder is er het gebrek aan verkeersmiddelen. In beide richtingen draagt echter, zo betoogde de Duitse diplomaat, de Belgische bevolking en de Belgische regering de schuld. Belgische spoorwegbeambten, post- en telegraafbeambten werken niet, ingevolge het verbod van hun meerderen, hoewel zij zelfs voor een deel in België zijn blijven wonen. Hieruit vloeit echter geen schade voor het Duitse leger en voor de Duitse bezettingen voort, daar de

voor het Duitse leger nodige post- en spoorwegdienst door de betrokken militaire afdelingen worden uitgeoefend. Des te groter is echter de schade voor de bevolking, voor handel en industrie. Uit een oogpunt van vaderlandsliefde, zo vervolgde de Duitse diplomaat, kan dit verbod van de Belgische spoorwegautoriteiten overigens niet verklaard worden, daar het, van Duits standpunt gezien, uitgesloten schijnt, dat de Belgische spoorwegbeambten bij militaire transporten gebruikt zouden kunnen worden. Nu verdient de bevolking in het geheel niets, heeft dus geen geld. De Belgische arbeiders willen, vooral uit beginsel, in wapenfabrieken voor het Duitse leger niet werken, en, zoals ook in de Figaro van 16 november te lezen is, ook niet in andere fabrieken. Deze vaderlandsliefde mag verklaarbaar zijn, doch het resultaat is: geen verdiensten, geen geld, te meer daar men toch niet verlangen kan, dat de Duitsers voor het Belgische leger wapens of andere krijgsbenodigdheden zullen laten vervaardigen. De enige arbeid, waarvoor echter in deze tijd veel geld uitgegeven kan worden, is die welke het leger ten goede komt. De kwestie is zeker zeer moeilijk, doordat de Belgen weten, dat men hen niet laat verhongeren. Niettemin kan men toch niet van ondersteuning blijven leven en daarom is het ook hoofdzaak voor België, dat het weer met werken begint. Er zijn reeds tekenen van een verblijdende verandering op te merken. Zo is bv. de varkensmarkt in Leuven zeer levendig geweest, ook was er veel verkeer in de straten van Mechelen, maar wanneer de Belgische bevolking de aangeboden gelegenheid om te werken, om overigens begrijpelijke redenen van vaderlandsliefde, weigert, dan is een duurzame verandering ten goede nauwelijks te denken, daar de industrie voor andere dan oorlogsartikelen op het ogenblik slechts weinig afzet en verkeerswegen vindt.

De verbetering van de economische toestand van het land, zo vervolgde de Duitse diplomaat in Den Haag, wordt ook zeer geremd

door de oproep van de Belgische regering aan de jonge Belgen, om zich voor de krijgsdienst te melden. Het Belgische leger heeft die oproep niet gebaat, omdat de lieden niet over de Nederlandse grens kunnen komen; hij heeft echter het land zeer geschaad.

Wat de verwoesting der Belgische steden betreft, zo zegde de diplomaat tenslotte, deze is sterk overdreven voorgesteld. Maar natuurlijk zal de vernieling van de steden en de vernietiging van het land nog veel groter worden, wanneer België opnieuw het toneel van de strijd zou worden.

Van de Limburgse grens.

Uit Maastricht meldt men ons:

Sedert het verbod van uitvoer van verschillende levensmiddelen als kaas, spek, vet en niet het minst brood, is de handel te Maastricht niet meer zo druk als enige weken geleden. Koffie, zeep, koek, chocolade en groenten gaan echter nog in grote massa's weg. In hoofdzaak zijn het de schepen, die van Maastricht naar Luik gaan, welke het vervoer bezorgen; maar legio is het aantal voertuigen, karretjes in de meest uiteenlopende vormen, die vooral voor de gemeenten in Belgisch Limburg inkopen komen doen. Zo was er vandaag op de markt een soort huifkar te zien, waarop geschreven stond: Charette pour la Hollande entièrement couverte et chauffée.

Toch moet men niet denken, dat er geen aardappelen, brood of andere artikelen, waarvan de uitvoer verboden is, over de grenzen gaan. Er zijn altijd uitzonderingen. Maar vreemd doet het toch aan, wanneer men op de ramen van een winkel leest: Permission d'exportation de fromage en op een andere: Permission d'exportation de saindoux.

Voor brood wordt op bevel van de commandant van het veldleger door de militaire autoriteit vergunning van uitvoer voor bepaalde hoeveelheden verleend aan Belgische gemeenten, waar blijkt, dat de nood aan de man is. En dat dit op vele plaatsen het geval is, blijkt wel hieruit, dat in een dorp in de omtrek van Luik, met een bevolking van 3000 zielen, thans brood gebakken wordt van een mengsel van tarwemeel, gerstemeel en gekookte aardappelen, in verhoudingen, door de geneesheer aangegeven.

En dat het niet gemakkelijk gaat die vergunning te krijgen, valt af te leiden uit het feit, dat meerdere telegrammen gewisseld moeten worden, ja, dat reizen naar Den Haag door de betrokken burgemeesters nodig zijn om toestemming tot uitvoer te krijgen. Van het graan, door de Amerikaanse legatie twee weken geleden naar de provincie Luik gezonden, had zondag nog niet een der gemeenten om Luik één korrel ontvangen. Het stond nog op het stationsemplacement te Luik.

Wat nu het Amerikaanse meel aangaat, dat voor de Belgen tegen betaling uit Amerika komt, waar dit meel genoteerd staat overal aan 33 frank per 100 kilo, moet door de gemeenten 39,50 frank betaald worden, wat een grote schadepost voor de toch al zo berooide gemeentekassen is. Deze verhoging zal zeker gezocht moeten worden in de inkomende rechten, door de Duitsers in België geheven. In alle geval is dit meel er nog niet en zitten meerdere dorpen tot die tijd zo goed als zonder brood.